

Весна ПРЉЕВИЋ
Душан ЖУГИЋ

Историјски архив Ужица у служби грађана

Сажетак: Уредбом Владе Републике Србије, основано је Архивско средиште у Ужицу, а одлуком Министарства просвете 24. априла 1948.г. за првог руководиоца Установе именован је Предраг Гордић. Од 26. Априла 1956, Архив добија назив Историјски архив Титово Ужице. Касније постаје самостална буџетска установа, а права оснивача преузима Скупштина општине Титово Ужице. Циљ формирања Архивског средишта, био је проналажење и спасавање, што већег броја угрожене архивске грађе, као и уређење архива, ради искоришћавања у научне и практичне сврхе.

Поред основног циља заштите и чувања архивске грађе, у каснијем периоду променама у друштвено – политичком животу земље, када долази до повећаног пријема архивске грађе и документационог материјала регистратура, у којима је спроведен стечајни поступак, повећава се број корисника услуга Архива, тако да можемо рећи да Архив треба свима.

Кључне речи: Архив, Историјски архив Ужица, архивска грађа, документација, архивски фонд, корисник, физичка и правна лица, уверења, стечај,

Потреба да се формира институција која би бринула о чувању и прикупљању архивске грађе у Србији јавила се још у 19. веку. Из тих разлога, почело се радити на доношењу закона, па је Закон о Државној архиви ступио на снагу 1. јануара 1900. године, али је рад Архива почео тек 1. маја 1900. године, по старом календару.¹

Именовање др Михаила Гавриловића за државног архивара, допринело је унапређењу рада ове институције, јер је он био утемељивач модерне архивистике у Србији и „извршио снажан утицај на историјску науку свога времена у погледу коришћења архивске грађе, као и на дипломатију, чији је био један од значајних представника.“²

У периоду оба светска рата доста је страдала архивска грађа, бомбардовањем или уништењем од стране непријатеља, тако да по завршетку Другог светског рата улаже се огроман напор за обнову рада архива.

1 *Архив Србије 1900-2000*, Београд, 2000, 19.

2 Исто, 21.

Нова власт већ 20. фебруара 1945. године доноси Одлуку о заштити и чувању споменика културе и старина³, што је било недовољно да се заштити архива, па је „Влада 12. марта 1948. године издала Наредбу о привременом обезбеђењу архива. Овај акт први пут за целу земљу, доноси детаљније прописе о чувању архивалија и прописе о забрани уништавања. Организовање заштите овом Наредбом било је поверено државним архивима у Југославији.

У Србији је овом Наредбом основано 16 архивских средишта.

За првог руководиоца Архивског средишта у Ужицу именован је Предраг Гордић, а новоформираном средишту припадали су срезови: Ужички, Пожешки, Ариљски, Црногорски, Рачански и Златиборски са градовима Ужице, Пожега, Ариље, Косјерић, Бајина Башта и Чајетина.⁴

Основни циљ оснивања Архивских седишта био је заштита, преузимање, смештај, обрада и сређивање архивске грађе из периода XIX века па до 1945. године. Период од 1948 – 1954. године обележио је рад на заштити и преузимању архивске грађе.⁵

Своје садашње име Историјски архив Ужица, добија 1956. године, а нешто касније права и обавезе оснивача преузима Скупштина општине Титово Ужице.

Примљена архивска грађа није била у потпуности доступна истраживачима због несређености и недостатка адекватног простора. Поред тога, бројни истраживачи и научни радници користе архивске фондове, да би већ 1954. године била публикована монографија “Ослобађање Ужица 1805. године” Благоја Живковића, а у својој студији “Распадање еснафа у Србији” у издању САНУ др Никола Вучо користи архивску грађу ужичког Архива.⁶

Историјски архив се развија у значајну културну институцију и све више узима учешће у културно – просветном деловању захваљујући богатим архивским фондовима, (велику улогу имају лични и породични фондови) и Збиркама. Архиви излазе из оквира досадашњег делокруга свог рада, пасивних чувара архивских докумената, и све више се укључују у културни живот, организујући изложбе и публикујући документа. Архив се све више позиционира као значајна културна институција регионалног карактера, успостављајући међуинституционалну сарадњу у земљи и региону.

3 Исто, 42.

4 Александар В. Савић, *70 година Историјског архива 1948 – 2018*, „Историјска баштина“ бр. 29, стр 14,15.

5 Историјски архив Ужице, Месечни извештај Архивског седишта у Титовом Ужицу бр. 19 од 2. јула 1949. године.

6 ИАУ, Извештај о раду за 1954. годину.

Историјски архив Ужица смештен је у модерну зграду саграђену по свим архивистичким стандардима и развијеним службама: заштита архивске грађе ван архива-спољна служба; служба заштите архивске грађе у архиву-депо; служба сређивања и обраде архивске грађе; архивска библиотека и културно пропагандна делатност. Циљ и задатак служби јесте да што боље и ефикасније буду на услузи својих суграђана.

У периоду од 2000. године дошло је до великих друштвених, а превасходно привредних промена, што је интензивирало рад службе за заштиту архивске грађе ван архива-спољна служба. То се одразило на заштити архивске грађе приватизованих друштвених предузећа, односно оних код којих се приватизација показала као неуспешна, што је регулисано одредбама Закона о стечају. У 2008. години број захтева грађана је порастао и износио је 867, да би 2018. године било обрађено и издато 1811 (Уверења, копија, потврда...). Поред тога, пружене су услуге 119 истраживача и 843 корисника библиотечког материјала.

У циљу едукације запослених у регистратурама, служба заштите архивске грађе ван архива организује стручне семинаре и предавања.

Служба заштите архивске грађе у архиву-депо, једна је од најзначајних служби у Архиву, јер се повећао број захтева како физичких тако и правних лица, за издавање уверења о подацима који су садржани у архивској грађи.

Број корисника архивске грађе који у овој Установи траже уверења у јавно – правне и приватне сврхе се повећава из дана у дан. У 1958.⁷ години издато је на захтев физичких лица 150 уверења и преписа, док 1978. године број уверења је порастао на 1132, а број корисника архивске грађе у читаоници на 53, док је број корисника библиотечког материјала је 131⁸.

Уверења за потребе физичких и правних лица се односе на податке о радном стажу и утврђивање зарада за потребе регулисања пензије код ПИО фонду, као и завршеним квалификацијама и стеченом образовању. У овом периоду значајан број захтева односи се на учешће становништва у НОБ, да би као чланови СУБНОР-а остварили права на борачке пензије. Потреба корисника Архива зависиле су од друштвено политичких промена у друштву.

У наредним годинама се смањује број захтева грађана, тако да у 1998. години износи 185⁹.

7 ИАУ, Извештај о раду за 1958. годину.

8 ИАУ, Извештај о раду за 1978. годину.

9 ИАУ, Извештај о раду за 1998. годину.

Табела корисника услуга Архива у периоду од 1958. до 2018. године.

година	1958. година	1978. година	1998. година	2008. година	2018. година
сврха					
број издатих уверења	150	1132	185	867	1811
корисника Читаонице		53	122	190	119
библиотечког материјала		131	365	1195	843

Посебан вид заштите архивске грађе пружа служба сређивања и обраде архивских фондова. У послератном периоду велика пажња је посвећена архивистичком сређивању, јер је на тај начин омогућен ефикаснији истраживачки рад великом броју корисника архивске читаонице.

Урађени сумарни и аналитички инвентари за сређене фондове, као информативна средства, доприносе да истраживачи на лакши начин дођу до потребног податка.

„Доношењем Закона о пријављивању и евидентирању одузете имовине, 2005. године, било је потребно доћи до података о конфискацији, национализацији, експропријацији, аграрној реформи и другим мерама. У том циљу било је потребно да служба сређивања и обраде пронађе те податке, због великог интересовања и захтева грађана за повраћај имовине. У ужичком архиву налази се 18 фондова, који садрже податке о друштвено-политичким мерама државних органа од 1944. године. Сви фондови тог периода су прегледани (353 фасцикле) и за све фасцикле урађене су унутрашње листе. На тај начин Архив је помогао да се многобројни захтеви од интереса за грађане реше.“¹⁰

Кроз културно – пропагандну делатност, објављивањем публикација, организовањем изложби, трибина и посебно сарадњом са другим институцијама, Архив је

¹⁰ 70 година Историјског архива 1948 – 2018, 73.

доступан великом броју корисника. Посебно је значајна сарадња са школама, где се ученицима омогућава да дођу до потребних податка за израду матурских и семинарских радова, као и обављање праксе у писарници и рачуноводству за ученике Економске школе.

Архивске фондове и библиотечки материјал интензивно користе студенти при изради мастер радова, као и докторанди за писање својих дисертација.

Из свега наведеног намеће се закључак да је Архив установа је од великог друштвеног значаја, јер решава потребе ширих слојева становништва. Услуге Установе користе грађани за остваривање својих права у органима управе, судовима, школама, факултетима и осталим институцијама државног апарата.